

SAMMENDRAGSRAPPORT

om yrkesutdanning og opplæring for
transhumansutøvere

MARS 2023

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Finansiert av EU. Synspunkter og meninger som uttrykkes er imidlertid bare forfatteren(e)s og gjenspeiler ikke nødvendigvis de fra EU eller European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Hverken EU eller EACEA kan holdes ansvarlig for dem. Prosjekt N 2021-1-NO01-KA220-VET-000025048

FORFATTERE

Kerstin Potthoff (NMBU), Martin Fox (ELO), Alexandra Kruse (EUCALAND).

BIDRAGSYTERE

Eleni Athanasiadou (AUPh), Ingrid Belčáková (TUZVO), Csaba Centeri (EUCALAND), Dimitrios Chouvardas (AUPh), Johannes Dreer (HuL), Marianna Fabbrizioli (EUCALAND), Viviana Ferrario (EUCALAND), Maria Karatassiou (AUPh), Miriama Mikušová (TUZVO), Pablo Resco Sanchez (OnP), Zoi Parissi (AUPh), Hans Renes (EUCALAND), Attila Rácz (TUZVO), Leonardo Rossi (EUCALAND), Marián Schwarz (TUZVO), Martina Slámová (TUZVO), Branko Slobodník (TUZVO), Pierre-François Toulze (EUCALAND).

OVERSETTELSE

Frode Degvold (NMBU)

FIGURER

Kerstin Potthoff (NMBU) har samlet informasjonen til figurene basert på nasjonale rapporter og tilleggsinformasjon fra partnerne. Nuria Liébana (OnP) har utformet figurene.

FORFATTERENS ANMERKNING

All informasjon i denne sammendragsrapporten er samlet inn av prosjektpartnere over hele Europa og utført med stor omhu til temaet og involverte interessenter, men mangler kan forekomme. Hovedmålet er å gi en oversikt over trender og ulikheter i utøvelse av transhumans. Ytterligere ressurser er gjort tilgjengelig i den siste delen av denne rapporten.

FORSIDEILLUSTRASJON

Bildene på forsiden krediteres (fra venstre til høyre og fra øverst til nederst): Podpolianske Museum, Alexandra Kruse, Marianna Fabbrizioli, Csaba Centuri, Pierre-François Toulze, Kerstin Potthoff.

KONTAKT

@eu_transfarm

<https://transfarm-erasmus.eu/>

info@transfarm-erasmus.eu

<https://www.facebook.com/transfarmerasmus>

INNHALDSFORTEGNELSE

Introduksjon	3
Dagens utbredelse av transhumans	4
Historie	4
Husdyr	5
Transhumansutøvere	6
Ulike former for transhumans	7
Formål & produkter	8
Verdi & betydning	8
Juridisk situasjon & finansiering	9
Yrkesutdanning, opplæringstilbud & mangler	9
Tilgjengelig kunnskap	10
Bevissthet	10
Utfordringer	11
Konklusjoner & veien videre	11
Litteratur & tilleggsressurser	12

INTRODUKSJON

TRANSFARM-prosjektet (Yrkesutdanning & opplæring for transhumansutøvere), finansiert av ERASMUS+ programmet, har som mål å styrke transhumansutøvere og rurale entreprenører som ønsker å starte eller opprettholde transhumans, og gi dem opplæringsmateriell. Samtidig ønsker prosjektet å øke bevisstheten om transhumans med særlig fokus på fordelene den har for rurale områder, landskapsforvaltning og biologisk mangfold. TRANSFARM-prosjektet startet i desember 2021, vil avsluttes i mai 2024, og består av syv partnere i flere europeiske land: Institute for Research on European Agricultural Landscapes e.V. (DE), Hof und Leben (DE), OnProjects (ES), Technical University in Zvolen (SK), Aristotele University Thessaloniki (GR), European Landowners' Organization (BE), og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NO). Sistnevnte koordinerer prosjektet. I tillegg har prosjektet tre tilknyttede partnere: Polish Farm Advisory and Training Centre (PL), Norsk institutt for bioøkonomi (NO) og VetAgroSup (FR).

For å bli ansett som transhumans i TRANSFARM-prosjektet, må husdyr bli ført til beiteområdene og mennesker må være tilstede gjennom beitesesongen. For å skille mellom ulike typer transhumans, har forhold som rekkevidde, avstand og stigning blitt lagt til grunn. For eksempel finner vertikal transhumans sted mellom lavland og daler, og fjellbeiter i Alpene og Skandinavia. Horisontal transhumans innebærer en forflytning av husdyr mellom områder uten store høydeforskjeller. Fra et europeisk perspektiv omfatter transhumans imidlertid et bredt spekter av praksis uten éntydig definisjon.

"Sesongmessig forflytning av husdyr over lengre avstander mellom faste beitemarker og en permanent gård"

- Definisjonen av Transhumans (For definisjoner av begreper, se ordliste på [nettsiden](#))

Landskapsforvaltning har i senere tid blitt et viktig mål med transhumans, og en stadig økende bruk av moderne transportmidler og teknologi (f.eks. halsbånd med GPS-sendere som erstatning for gjerder) har bidratt til større mangfold i utøvelsen av transhumans.

Det forekommer overganger til praksis der mennesker er til stede på beitemarkene sammen med husdyrene gjennom sesongen, men andelen av menneskenes tilstedeværelse er synkende som følge av de teknologiske fremskrittene.

Som et av de første stegene i TRANSFARM-prosjektet, utarbeidet partnerne nasjonale rapporter med en oversikt over den nåværende situasjonen for transhumans i sine respektive land: Frankrike, Tyskland, Hellas, Ungarn, Italia, Nederlandene (Belgia og Nederland), Norge, Slovakia og Spania. Disse rapportene er tilgjengelige på prosjektets nettside. Denne rapporten inneholder et sammendrag av informasjon fra de nasjonale rapportene og har til hensikt å vise status for transhumans i en større skala. Informasjon som presenteres i sammendragsrapporten følger samme struktur som de nasjonale rapportene, og den svarer på et sett med spørsmål som er omforent mellom prosjektpartnerne for å sikre konsistens. Temaer som dekkes inkluderer den nåværende utbredelsen av, og bevisstheten om transhumans, utdanningstilbud, samt utfordringer for transhumansutøvere.

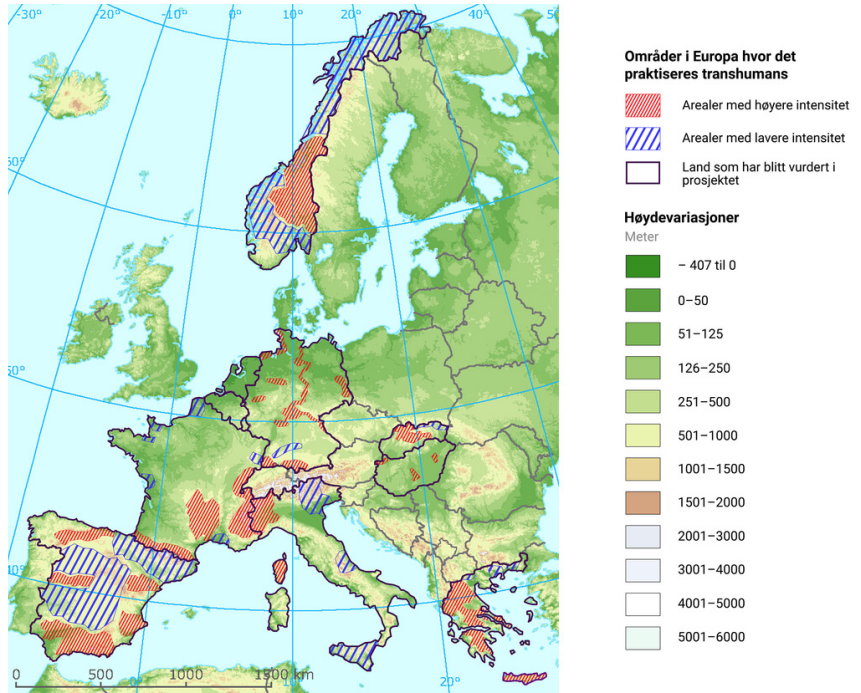
Denne sammendragsrapporten gir informasjon om transhumans i en svært komprimert form. For interesserte lesere vises det til avsnittet «Litteratur og tilleggsressurser» og de nasjonale rapportene. Det vil også bli lagt til tekstbokser i nettversjonen av denne sammendragsrapporten for å gi enda mer informasjon.

DAGENS UTBREDELSE AV TRANSHUMANS

Transhumans praktiseres i dag i alle land i TRANSFARM-prosjektet, bortsett fra i Belgia og Nederland, som ikke vil bli vurdert videre i rapporten.

Sommerbeiter er lokalisert i fjellområder så vel som i andre områder med marginal jordbruksproduksjon (f.eks. saltsump og lynghei), mens vinterbeiter vanligvis er lokalisert i lavlandet.

I senere tid har også urbane områder og deres omland blitt tatt i bruk til transhumans.

Figur 1. Nåværende utbredelse av transhumans i de europeiske landene som er vurdert i prosjektet. For tiden praktiseres ingen transhumans i Belgia og Nederland.

HISTORIE

I sentral- og søreuropeiske partnerland startet transhumans allerede med det første jordbruket i yngre steinalder. I Slovakia og Ungarn ble transhumans først introdusert i middelalderen. Gjennom historien har omfang av transhumans økt og avtatt i tråd med land- og regionspesifikke hendelser. Det som imidlertid er felles for alle landene, er den nedadgående trenden for transhumans i moderne tid.

Tabell 1. Et utvalg av hendelser i transhumans sin historie. For mer informasjon, se prosjektets hjemmeside. NB: Tidfestingen av tidsaldrene varierer mellom landene. I tabellen benyttes de tidligste og seneste, forekommende tidsangivelser, og tidsaldrene vil derfor overlappe.

Land*	GR	IT	FR	ES	NO	SK	HU
6500 – 1800 f.Kr. <i>Yngre steinalder</i>	Transhumans tidfestes til yngre steinalder	Transhumans tidfestes til forhistorisk tid	En form for transhumans forekommer	Grupper av steinaldermennesker i høylandet			
3200 – 500 f.Kr. <i>Bronse-alderen</i>				Mindre forflytninger av husdyr mellom daler og fjellene	Mulig etablering av seterbruk		
1200 f.Kr. – 1050 <i>Jern-alderen</i>					Etablering av seterbruk		
753 f.Kr. – 476 <i>Romer tiden</i>	Omfattende beiteområder etablert	III Lex agraria: Regulerer bruken av offentlige beiteområder og veier					
324 – 1537 <i>Middel-alderen</i>	Omfattende beiteområder etablert	Fra 1100-tallet spiller transhumans en nøkkelrolle i nord	Fra 1300-tallet er alle saueflokker i sør inkludert i transhumans	410 Vestgotisk lov: Fri forflytning av flokker på offentlige veier	Økt utbredelse gjennom vikingtiden og tidlig middelalder	På 1200-tallet startet transhumans som del av den Valachiske kultur	I 1363 er transhumans nevnt første gang
1453 - nåtid <i>Moderne tid</i>	Etter 2. verdenskrig, nedgang i transhumans pga. fraflytting fra rurale områder	Fra 1950-tallet, kraftig nedgang i transhumans	I 1950, antall saueflokker når et lavpunkt, ny nedgang fra 1980-tallet	Etter 2. verdenskrig marginal utbredelse av transhumans pga. fraflytting fra rurale områder	Flest gårder med seterbruk i ca. 1850, deretter nedgang	På 1950-tallet, kraftig nedgang i transhumans	Krigen fra 1886 - 1891 satte en stopper for tradisjonell transhumans

*Land: FR = Frankrike; GR = Hellas; HU = Ungarn; IT = Italia; NO = Norge; SK = Slovakia; ES = Spania.

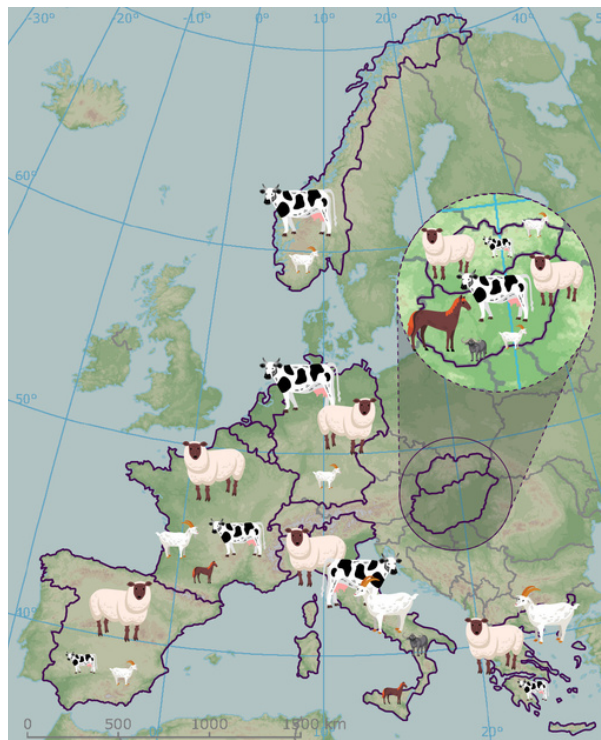
HUSDYR

Sau, geit og storfe er de vanligste husdyrtypene i transhumans i prosjektpartnerlandene;

Hester og bøfler har også blitt brukt i transhumans, men i mindre grad;

I noen land er andre husdyrtyper med på transporten (esler) eller benyttes til beskyttelse (hunder). Disse dyrene brukes av transhumansutøvere, men blir ikke gjetet;

I flere land brukes både regionale og lokale raser til transhumans (Figur 2). På lang sikt bidrar dette til å opprettholde et mangfold av ulike raser.

Gráfe, Ungarn. Foto: Csaba Centeri

Ungarsk Racka, Ungarn. Foto: Alexandra Kruse

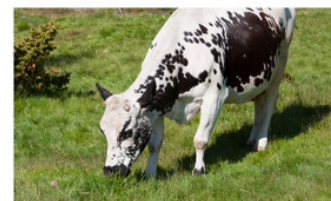
Gráfe, Ungarn. Foto: Csaba Centeri

Telemarksfe, Norge. Foto: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Vestlandsk fjordfe, Norge. Foto: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Sidet trønderfe og nordlandsfe. Foto: Anna Rehnberg, Norsk genressurscenter, NIBIO

Figur 2. Lokale og regionale husdyrraser som brukes i transhumans i Europa; bakgrunnskart: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

Tabell 2. Estimert antall husdyr inkludert i transhumans per prosjektpartnerland.

Land*	FR	DE	GR	HU	IT	NO	SK	ES
Antall husdyr	Alpene og Provence: 770 000 sauer, 90 000 storfe, 15 000 geiter, 2000 hester Jura: 35 000 storfe	50 000 storfe, 115 000 sauer	60 000 storfe, 934 000 sauer & geiter	20 000	266 000 sauer & geiter, 215 000 storfe	-	-	365 000 storfe (forflytning i autonome regioner) 45 000 storfe (ut av autonome regioner) 30 000 storfe (tilbake til autonome regioner) 450 000 sauer (forflytning i autonome regioner) 50 000 sauer (forflytning mellom autonome regioner)
Andel av husdyr (%)	ca. 22	Storfe; < 1 Sau; ca. 8	Storfe; < 6,5 Geit- og saueflokker; ca. 7,5	-	Sau & geit; 2,2 Storfe og bøffel; 3,6	-	-	Storfe; 6 Sau; 3

* FR = Frankrike; DE = Tyskland; GR = Hellas; HU = Ungarn; IT = Italia; NO = Norge; SK = Slovakia; ES = Spania
- Data ikke tilgjengelig

TRANSHUMANSUTØVERE

Det er identifisert en rekke ulike transhumansutøvere; bønder (mannlige og kvinnelige), medlemmer av bøndenes familier, innleide gjeterne og budeier (mannlige og kvinnelige; ansvarlig for melking og prosessering av melk) (Figur 3);

Transhumansutøvere er hovedsakelig menn – gjeterne og mannlige budeier, med Norge som det eneste unntaket der budeier er vanligvis kvinner;

I Frankrike er det registrert en økende trend av kvinnelige gjeterne;

Det er (blant annet på grunn av immigrasjon) en økende andel utenlandske transhumansutøvere;

Det er en betydelig mangel på sentralisert, konsistent og sammenlignbar statistikk over transhumansutøvere over hele kontinentet (Tabell 3).

Figur 3. Eksempler på transhumansutøvere; bakgrunnskart: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

Tabell 3. Transhumansutøvere og gårder eller setrer involvert i transhumans i utvalgte TRANSFARM-prosjektpartnerland.

Land*	FR	DE	GR	HU	IT	NO	SK	ES
Antall utøvere av transhumans	Ca. 20 000 gjeterne	2600 eller færre bønder	-	Ca. 100 - 500 utøvere	> 8000 utøvere	-	-	-
Gårder/ setrer involvert i transhumans	Ca. 60 000 gårder	-	3 300 gårder med sau & geit 940 gårder med storfe	-	-	780 setrer	-	8400 gårder

* FR = Frankrike; DE = Tyskland; GR = Hellas; HU = Ungarn; IT = Italia; NO = Norge; SK = Slovakia; ES = Spania
- Data ikke tilgjengelig

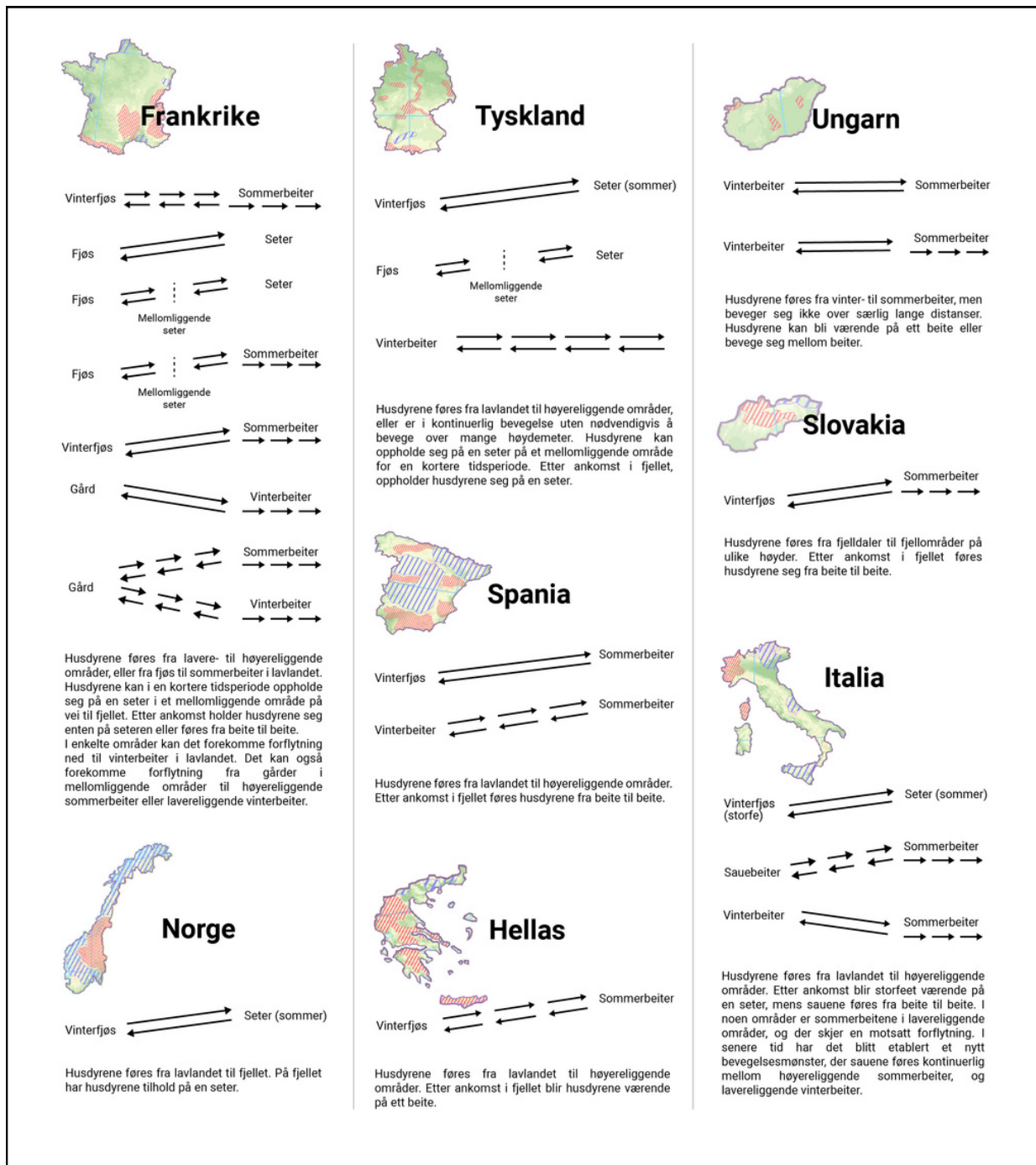
ULIKE FORMER FOR TRANSHUMANS

Dagens transhumans dekker et bredt spekter av forflytningsmønstre (Figur 4).

Den vanligste forflytningen er fra lavereliggende tilholdssteder om vinteren til høyereliggende sommerbeiter, blant annet på grunn av begrenset plass i lavlandet. På grunn av klimatiske forhold er høyereliggende beitemarker kun tilgjengelige om sommeren.

Avstanden husdyrene føres over varierer betydelig mellom land og regioner, både i høyde- og lengdemeter.

Forflytning skjer hovedsakelig med kjøretøy (f.eks. lastebiler, tilhengere), men det forekommer fortsatt forflytning til fots.

Figur 4. Ulike forflytningsmønstre praktisert innen transhumans i de ulike landene i Europa.
NB: Dersom buskappen blir transportert med kjøretøy blir forflytningen til sommerbeite ikke etappevis.

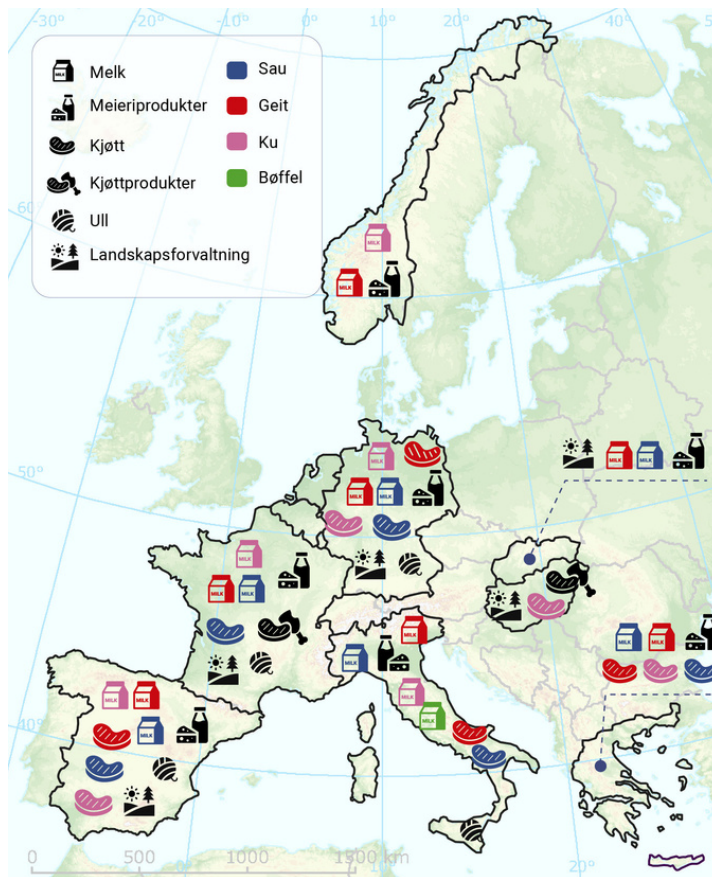
FORMÅL & PRODUKTER

Hovedformålet med transhumans er å utnytte beiteressurser.

Transhumansutøvere fremstiller en rekke forskjellige produkter: melk og meieriprodukter (f.eks. ost og yoghurt) samt kjøtt og kjøttprodukter (f.eks. pølser).

Ull, som historisk sett har vært et verdifullt produkt, har gått ned i verdi.

Landskapsforvaltning blir et stadig viktigere formål med transhumans, for eksempel i forvaltning av verneområder (Figur 5).

Budeie som selger pølser og ost til besøkende, Norge. Foto: Alexandra Kruse

Lokal ost, Norge. Foto: Alexandra Kruse

Gryterett av kumage og svineknokke, Ungarn. Foto: Csaba Centeri

Figur 5. Formål med og kjerneprodukter fra transhumans i et utvalg av europeiske land; bakgrunnskart: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/major-mountain-ranges-of-europe-1>.

VERDI & BETYDNING

Osteproduksjon og -utsalg, Østerrike. Foto: Alexandra Kruse

Seter med osteproduksjon, Norge. Foto: Alexandra Kruse

Innhegning av stein for å beskytte flokken om natten, Frankrike. Foto: Alexandra Kruse

Seter, Norge. Foto: Oskar Puschmann, NIBIO

Lynghet - typisk transhumanslandskap, Frankrike. Foto: Alexandra Kruse

Temporære bygninger for transhumansutøvere, Hellas. Foto: Maria Karatassiou

Dehesa - typisk transhumanslandskap, Spania. Foto: Ignacio Rojas Pino

Dehesa - typisk transhumanslandskap, Hellas. Foto: Maria Karatassiou

Fløyter for kommunikasjon i fjellene, Slovakia. Foto: Alexandra Kruse

I alle partnerlandene har transhumans historisk sett vært et viktig sosioøkonomisk produksjonssystem. Selv om inntektene har gått ned, og betydningen av å være selvforsynt er redusert i nyere tid, representerer transhumans en viktig kulturarv.

De materielle og immaterielle verdiene av kulturarven er anerkjent nasjonalt og internasjonalt, og innebærer nye økonomiske muligheter for rurale områder gjennom turisme. Transhumans tilfører viktig kunnskap om hvordan man både utnytter marginale ressurser og lager produkter av høy kvalitet. Med en økende etterspørsel etter lokalprodusert mat vil slik kunnskap ha stadig større betydning.

Figur 6. Eksempler på verdier skapt av transhumansutøvere i Europa gjennom tidene.

JURIDISK SITUASJON & FINANSIERING

TILSKUDD ER TILGJENGELIG	TILSKUDD ER IKKE TILGJENGELIG
 Norge	 Spania
 Frankrike	 Ungarn
 Tyskland	 Slovakia
 Italia	 Hellas

Figur 7. Tilgangen til finansiering i TRANSFARM-prosjektets partnerland spesielt rettet mot transhumans

I all hovedsak er bønder, gjeterne eller selskaper som utøver transhumans også eiere av husdyrene. Beiteområdene kan ha forskjellige typer eiere: offentlig forvaltning (f.eks. stat eller kommune), lokalsamfunn, bønder og andre private eiere. Transhumans blir finansiert og mottar tilskudd på linje med annet landbruk, som f.eks. gjennom EUs felles landbrukspolitikk og gjennom rovdyrerstatning.

I noen land får man betaling for landskapsforvaltning (f.eks. Tyskland og Ungarn). I noen land er det også avsatt egne midler til transhumans (Figur 7).

YRKESUTDANNING, OPPLÆRINGSTILBUD & MANGLER

Erfaringer fra alle land viser at uformell formidling mellom transhumansutøvere er sentralt for å tilegne seg og videreutvikle kunnskap og ferdigheter. Mulighetene for yrkesutdanning og opplæring i transhumans varierer veldig mellom landene (Figur 8). I mange land tilbyr private og offentlige organisasjoner kurs i f.eks. gjeting, hygieneinstruksjoner eller osteproduksjon, men få land tilbyr en samlet opplæring ett sted.

FRANKRIKE	<ul style="list-style-type: none"> • Egne opplæringscentre • Opplæring gjennom gjeterorganisasjoner • Utdanningstilbud ved to videregående skoler
SPANIA	<ul style="list-style-type: none"> • Privatskoler for gjeterne • Kurs i ulike temaer innenfor transhumans
NORGE	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen fullstendige utdanningstilbud innen transhumans • Tilbud på noen videregående skoler og setrer
ITALIA	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen tilbud for yrkesutdanning og opplæring • Nylige forsøk på å etablere tilbud
SLOVAKIA	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen spesifikke tilbud for yrkesutdanning og opplæring • Ulike initiativ til opplæringstilbud innen relaterte temaer
TYSKLAND	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen formaliserte tilbud for yrkesutdanning og opplæring • Forsøk på å etablere tilbud, samt ulike initiativ til opplæringstilbud fra organisasjoner og foreninger for gjeterne
UNGARN	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen formaliserte tilbud for yrkesutdanning og opplæring
HELLAS	<ul style="list-style-type: none"> • Ingen formaliserte tilbud for yrkesutdanning og opplæring

Figur 8. Utdanningstilbud for, og om utøvelse av transhumans i et utvalg av europeiske land. NB.: Det å lære av andre transhumansutøvere er viktig for å tilegne seg kunnskap i alle land.

TILGJENGELIG KUNNSKAP

Det er store forskjeller mellom landene i både tilgang og tilgjengelighet til kunnskap om transhumans. Noen informasjonskilder og -steder om transhumans, som museer, filmfestivaler, forskningsaktiviteter og folkefestivaler er imidlertid felles for alle landene (Figur 9). Lettere tilgang til kunnskap om transhumans er nødvendig for å øke bevisstheten blant folk generelt i alle prosjektlandene.

Figur 9. Eksempler på kilder og steder for kunnskapsoverføring, og som er identifisert gjennom TRANSFARM-prosjektet i et utvalg av europeiske land

BEVISSTHET

Folk som bor nær eller har en familær tilknytning til landbruk, har en høyere bevissthet om transhumans, enn de som ikke har et forhold til landbruk. Den begrensede tilgangen til data på tvers av landene gir ikke grunnlag for å sammenligne i hvilken grad allmennheten kjenner til transhumans, og heller ikke nok grunnlag for å påvise tydelige trender. I flere land blir det gjennomført aktiviteter (Figur 10) for å øke bevisstheten om transhumans. For eksempel blir det arrangert festivaler for å feire at husdyrene kommer hjem fra fjellbeitene (f.eks. i Frankrike), og setrer tar imot besøkende.

Gjeter med folkloristisk/tradisjonell hatt, Ungarn. Foto: Csaba Centeri

Transhumans museum i Podpolaniein, Slovakia. Foto: Alexandra Kruse

Budeie som viser turister og spesielt skoleklasser om på seteren, Norwav. Foto: Alexandra Kruse

Gruppe som besøker et alpint meieri med økologiske produkter. Kablene brukes til å frakte melken direkte fra beitene til meieriet, Østerrike. Foto: Alexandra Kruse

Gruppe som besøker et alpint meieri med økologiske produkter, Østerrike. Foto: Alexandra Kruse

Skiltet turvei med informasjon om ulike transhumansaktiviteter, Østerrike. Foto: Alexandra Kruse

Stuingfestival, Ungary. Foto: Csaba Centeri

Figur 10. Eksempler på aktiviteter for å øke bevisstheten om transhumans.

I rekken av tiltak som kan bidra til å øke bevisstheten om transhumans, er det er verdt å merke seg at transhumans fikk status som immateriell kulturarv på UNESCO's verdensarvliste i 2019.

UTFORDRINGER

Figur 11. Identifiserte hovedutfordringer for transhumans i et utvalg av europeiske land i TRANSFARM-prosjektet

Transhumans og de verdiene som transhumansutøvere skaper er i liten grad anerkjent. Antallet transhumansutøvere går ned, noe som medfører nedgang i tilgjengelig arbeidskraft. Dette fører til betraktelig færre muligheter for kunnskapsoverføring, da opplæringen i stor grad gis av andre utøvere.

HOVEDUTFORDRINGER FOR TRANSHUMANS			
Synkende antall transhumansutøvere	Fremtidig økonomisk støtte og økonomisk bærekraft	Utfordringer med ulv	Tilgang til vann og beiteressurser
 SPANIA FRANKRIKE	 SPANIA FRANKRIKE	 ITALIA FRANKRIKE SLOVAKIA	 FRANKRIKE SLOVAKIA
 NORGE HELLAS	 NORGE SLOVAKIA	Arealkonflikter i lavlandet	
 TYSKLAND SLOVAKIA	 TYSKLAND HELLAS		
 UNGARN		 SPANIA FRANKRIKE ITALIA	

Usikkerhet og alvorlige bekymringer rundt fremtidig økonomisk støtte tyder på at lønnsomhet er en utfordring og en avgjørende faktor for om folk vil fortsette eller starte med transhumans. Det er en økende konkurranse om arealer i lavlandet mellom transhumansutøvere som vil benytte områder til beitemark, og by- og eiendomsutviklere som vil bygge ut. Betydelige endringer i de naturlige omgivelsene som ulvens tilbakekomst og påvirkningen fra klimaendringer på beitemark og vanntilførsel, utgjør en trussel og gir utfordringer for tilgangen til ressurser. De nasjonale rapportene fremhever også andre utfordringer som, fragmentering av arealer, nedgang i kjøttkonsumet, sentralisering av jordbruket samt praktiske og logistikkmessige utfordringer.

KONKLUSJONER & VEIEN VIDERE

Denne rapporten har tydelig fremhevet at transhumans er en berikelse for landlige områder. Transhumans gir attraktive og mangfoldige landskap, materiell og immateriell kulturarv, matprodukter av høy kvalitet, og den er en viktig del av en levende bygdekultur. Imidlertid har det synkende antallet transhumansutøvere blitt fremhevet som en av hovedutfordringene for å opprettholde og utvikle transhumans i landene som er representert i TRANSFARM-prosjektet. Det er et stort behov for å gjøre transhumans attraktivt nok til å konkurrere med andre typer yrker. Det er derfor viktig å øke bevisstheten om transhumans og utøvernes behov. For eksempel må tilgang til beitemark sikres, spesielt i lavlandet. Opprettholdelsen av transhumans ser ut til å være truet av bekymringer om fremtidig økonomisk støtte og levedyktighet, noe som betyr at økte og sikrede økonomiske insentiver rettet mot transhumansutøvere er viktige for fremtidens transhumans.

Et synkende antall transhumansutøvere har ikke bare hatt innvirkning på i hvilken grad transhumans blir praktisert, men også på opplæringsmuligheter for andre utøvere. Overføring av kunnskap mellom ulike generasjoner av utøvere, og å lære av hverandre er like viktig i dag som tidligere. Derfor er det viktig å støtte plattformer for kunnskapsutveksling, som foreninger for transhumansutøvere, for å opprettholde og videreformidle kunnskap. Antall utdanningstilbud og i hvilken grad de er institusjonaliserte varierer sterkt mellom partnerlandene. Å gjøre utdanningstilbud tilgjengelige vil bidra til kunnskapsutveksling og læring, og til å gjøre transhumansyrket mer attraktivt.

Denne rapporten har vist at det forekommer et bredt spekter av transhumans i partnerlandene. For å fremme og øke bevisstheten om transhumans og dens verdier, er det viktig å støtte alle ulike former for transhumans. Ikke minst er det nødvendig med mer kunnskap om transhumans, spesielt når det gjelder å tilgjengeliggjøre og samle inn data som er sammenlignbare på tvers av landegrensene. Det kan være kunnskap om bevisstheten rundt transhumans, og statistikk f.eks. over antall utøvere og husdyr som er involvert i transhumans.

LITTERATUR & TILLEGGSRESSURSER

Denne delen gjengir et utvalg av referanser til litteratur om transhumans og andre ressurser for land- og stedspezifikk informasjon om transhumans.

EU

- <https://www.farmingfornature.ie/resources/best-practice-guides>
- Bele, B., Nielsen, V. K. S. N., Orejas, A. & Tejedó, J. A. R. 2021. Intangible cultural heritage of transhumance landscapes: their roles and values – examples from Norway, France and Spain. In: Bowden, M. & Herring, P. (eds.) Transhumance. Papers from the International Association of Landscape Archaeology Conference, Newcastle upon Tyne, 2018. Archaeopress, Oxford, pp. 111-128.
- Daugstad, K., Mier, M. F. & Peña-Chocarro, L. 2014. Landscapes of transhumance in Norway and Spain: Farmers' practices, perceptions, and value orientations. *Nor. J. Geogr.* 68, 248-258.
- Potthoff, K., Smrekar, A., Hribar, M. Š. & Urbanc, M. 2020. The past and perspective development of pasturing and tourism in the mountains: Insights from Norway and Slovenia. *Geografski vestnik* 92, 81-99.

DE

- Blaschka, A., Ringdorfer, R., Huber, R. Guggenberger, T. & P. Haslgrübler 2014. Almkultivierung durch gezielte Beweidung mit Schafen – Ergebnisse aus dem Almlammprojekt.
- David Bollier & Silke Helfrich (Ed.) (2015): Patterns of communing. The commons strategy Group.
- Bundesanstalt für Landwirtschaft und Ernährung BLE (2021) Statistisches Jahrbuch über Ernährung, Landwirtschaft und Forsten 2021
- Czerkus Gunther, Evelyn Mathias and Andreas Schenk; Bundesverband Berufsschäfer (German Association of Professional Shepherds) (2020); Accounting for pastoralists in Germany
- Deutscher Bundestag (2019): Bedeutung der Wanderschäfererei für die Biodiversität in Deutschland. Antwort der Bundesregierung auf eine Anfrage der Grünen. Drucksache 19/12778
- Gerken, Bernd & Martin Görner (eds) (2000): Landscape Development with Large Herbivores. New Models and Practical Experiences. (Neue Modelle zu Maßnahmen der Landschaftsentwicklung mit großen Pflanzenfressern. Praktische Erfahrungen bei der Umsetzung. In: Natur- und Kulturlandschaft. Band 4. Brakel.
- Herder-City Hungen: <https://www.hungen.de/leben-wohnen/gemeindeportrait-die-schaeferstadt/>
- Jacobeit, W. 1987 Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20. Jh.
- Luick, R. (2004): Transhumance in Germany. Pp. 137–54 in: R.G.H. Bunce et al. (eds.). Transhumance and biodiversity in European mountains. Report of the EUFP5 project TRANSHUMOUNT (EVK2CT200280017). IALE publication series No 1.
- Treiber, R. 2019 Gewöhnlicher Wacholder und Feld-Mannstreu als Zeigerpflanzen historischer Beweidung im Kaiserstuhl und am südlichen Oberrhein. Available: ww.lubw.baden-wuerttemberg.de

ES

- Antón Burgos (2007) Trashumancia y turismo en España. *Cuadernos de Turismo*, n° 20, (2007); pp. 27-54
- Estévez, Á. B. (2017). Tras la huella de la trashumancia. In *Los Santos de Maimona en la historia VIII y otros estudios de la Orden de Santiago* (pp. 69-96). Asociación histórico-cultural Maimona.
- Fernández-Giménez and Ritten Pastoralism: Research, Policy and Practice (2020) 10:10 <https://doi.org/10.1186/s13570-020-00163-4>
- Klein, J. (2013). *The Mesta: A Study in Spanish Economic History, 1273-1836*, Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674337206>
- MAFE -Ministry of Agriculture, Food and Environment-(2013). Transhumance White Paper [https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo\[1\]rural/LIBRO%20BLANCO%202013_tcm30-131212.pdf](https://www.mapa.gob.es/es/desarrollo-rural/publicaciones/publicaciones-de-desarrollo[1]rural/LIBRO%20BLANCO%202013_tcm30-131212.pdf)
- Zabalza, S., Linares, A., Astrain C., (2020) identificación de barreras y oportunidades en la cadena de valor del ovino – caprino extensivo. [https://trashumanciaynaturaleza.org/wp\[1\]content/uploads/2021/03/Informe_ovino_cadena_valor_v6.pdf](https://trashumanciaynaturaleza.org/wp[1]content/uploads/2021/03/Informe_ovino_cadena_valor_v6.pdf)

LITERATURE & ADDITIONAL RESOURCES

- Intangible cultural heritage inventory sheet, Practices and know-how of transhumance in France (Fiche d'inventaire du patrimoine culturel immatériel, les pratiques et savoir-faire de la transhumance en France), 2020.
- De Roince C., Seegers J., Étude prospective du pastoralisme français dans le contexte de la prédation exercée par le loup, 2020.
- ProjetPastoM, Propositions partagées pour améliorer les soutiens à l'agropastoralisme de montagne, Paris, Réseau rural national, 2018.
- UICN France, Panorama des services écologiques fournis par les milieux naturels en France – volume 2.4 : les écosystèmes montagnards. Paris, France, 2014.
- Gelin M, Quelles formes de transhumance dans les élevages européens, et quels enjeux (patrimoniaux, socio-économiques, écologiques, politiques) associés ? Synthèse bibliographique dans le cadre de la formation Systèmes d'élevage de l'Institut Agro - Montpellier SupAgro, 2020.

- Ragkos A., 2022, Transhumance in Greece: Multifunctionality as an Asset for Sustainable Development. In Letizia Bindi (ed) Grazing Communities: Pastoralism on the Move and Biocultural Heritage Frictions (Environmental Anthropology and Ethnobiology, 29). Pp 23 -43.
- National Inventory of the Intangible Cultural Heritage of Greece. Transhumant Livestock Farming. Available online: https://ayla.culture.gr/wp-content/uploads/2017/07/TRANSHUMANCE_GREECE_TRANSL.pdf (accessed on 15 December 2022).
- Chatzimichali A., 2007. Sarakatsanoi, 2nd ed.; Angeliki Chatzimichali Foundation: Athina, Greece (In Greek).

- Paládi-Kovács A. 1965: A keleti palócok pásztorkodása. Műv. Hagy. VII. Debrecen
- Paládi-Kovács A. 1993a: A magyar állattartó kultúra korszakai. Kapcsolatok, változások és történeti rétegek a 19. század elejéig. Budapest
- Petercsák V. 1979: Közbirtokosságok, legeltetési társulatok a Hegyközben. HOMÉ XVII-XVIII. 261-280. Miskolc

- Aromataro M. M., 1992, Transumanza e civiltà sannitica, in "Civiltà della transumanza". Atti della Giornata di Studi (Castel del Monte, 4 agosto 1990), Archeoclub d'Italia - Sezione di Castel del Monte (AQ).
- Bindi L., 2019, "Bones" and pathways. Transhumante Spuren, Innenräume und kulturelles Erbe, in "Il capitale culturale Studies on the Value of Cultural Heritage", 19, Università di Macerata.
- Cammerino A. R. B., Biscotti S., De Iulio R., Monteleone M, 2018, The sheep tracks of transhumance in the Apulia region (South Italy): steps to a strategy of agricultural landscape conservation, in "Applied Ecology And Environmental Research", online verfügbar: <http://www.aloki.hu>.
- Liechti K., Biber J. P., 2016, Pastoralism in Europe: characteristics and challenges of highland-lowland transhumance, in Rev. Sci. Tech. Off. Int. Epiz. 35 (2), 561-575.
- Motivazione della pratica agricola "La Transumanza", 2017, Registro nazionale dei Paesaggi Rurali, delle Pratiche Agricole e delle Conoscenze Tradizionali, online verfügbar: [06. La Transumanza \(reterurale.it\)](http://www.reterurale.it)
- UNESCO, Nominierungsakte Nr. 01470 für die Eintragung in die Repräsentative Liste des Immateriellen Kulturerbes der Menschheit im Jahr 2019, Vierte Sitzung, Bogotá, Kolumbien.

LITERATURE & ADDITIONAL RESOURCES

- Bjørlo, B. & Løvberget, A. I. 2021. Beitebruk og seterdrift [Online]. Statistics Norway. Available: <https://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/artikler-og-publikasjoner/beitebruk-og-seterdrift> [Accessed 15.08.2022].
- Bungler, A. A. & Haarsaker, V. 2020. Færre og større melkebruk – hva skjer med seterdrifta? Oslo: AgriAnalyse AS.
- Fønnebo, R. 1988. Langs Nordmannsslepene over Hardangervidda. Universitetsforlaget, Oslo, 229 pp.
- Gudheim, H. 2013. Kinning, bresting og ysting i Valdres sett i norsk og internasjonal sammenheng. Mat & Kultur AS, Vangsnes, 548 pp.
- Reinton, L. 1955. Sæterbruken i Noreg I. Sætertypar og driftsformer. H. Aschehoug & Co., Oslo, Norway, 481 pp.
- Sevatdal, H. & Grimstad, S. 2003. Norwegian Commons: history, status and challenges. In: Berge, E. & Carlsson, L. (eds.) Commons: Old and New. Department of Sociology and Political Science, NTNU, Trondheim, pp. 93-132.
- Solheim, S. 1952. Norsk Sætertradisjon. H. Aschehoug & Co., Oslo, 708 pp.
- Stensgaard, K. 2019. Hvordan står det til på setra? Registrering av setermiljøer i perioden 2009–2015. NIBIO, Ås, 175 pp.
- Strand, B. & Ødegård, N. T. (eds.) 2006. Stølsvidda. Ei bok om Ulne og Svennes sameier. Stølsviddeprosjektet i Valdres, Valdres, 214 pp.

- Hreško, J., Petrovič, F. & Mišovičová, R. 2015. Mountain landscape archetypes of the Western Carpathians (Slovakia). Biodiversity and Conservation 24: 3269–3283. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10531-015-0969-6>
- Makovický, P. & Margetin M. 2017. Sheep as livestock with significant non-productive function. AgritechScience 11 (2): 1–10. <http://www.agritech.cz/clanky/2017-2-2.pdf>
- Novák, J. 2019. Salašnictvo v Karpatoch – Carpathian mountain sheep milk farming. Nitra, p. 511. ISBN 978-80-570-0841-5. https://www.researchgate.net/profile/Jan-Novak-16/publication/330005057_Salasnictvo_v_Karpatoch_-_Carpathian_mountain_sheep_milk_farming_pdf/links/5cdbe267299bf14d95989751/Salasnictvo-v-Karpatoch-Carpathian-mountain-sheep-milk-farming-pdf.pdf